

■ درس یازدهم:

شهدا خورشیدند

■ اهداف

- ۱ آشنایی با جایگاه و مقام والای شهدا و نقش آنها در تداوم انقلاب اسلامی؛
- ۲ تقویت اهمیت حفظ ارزش‌های انقلاب اسلامی؛
- ۳ تقویت توانایی خواندن شعر، با لحن و آهنگ مناسب؛
- ۴ آشنایی با نمونه برجسته‌ای از شعر نو؛
- ۵ تقویت شناخت آرایه تشبیه در متون نظم و ترو اثربخشی آن در نگارش.

■ آموزش

جلسه اول	
آموزش درس	۴۰ دقیقه
درک مطلب	۱۰ دقیقه

روش‌های پیشنهادی تدریس

- ۱ دکلمه خوانی
- ۲ بحث و گفت‌وگو
- ۳ بهره‌گیری از رسانه : در آموزش این درس می‌توان از فیلم‌های آموزشی با محتوای اهمیت و ارزش شهید و شهادت (مناسب با سن دانش‌آموزان) بهره جست.

جلسه دوم	
دانش ادبی	۲۰ دقیقه
فعالیت‌های نوشتاری (۱)	۳۰ دقیقه

دانش ادبی: آرایه تشبیه

تشبیه آرایه‌ای است که چیزی یا کسی را از نظر داشتن صفت یا صفاتی به کسی یا چیزی دیگر که آن صفات را به طور کامل‌تری دارد، مانند کنند. به عبارت دیگر تشبیه ادعای همانندی میان دو کس یا دو چیز است. مثال : علم مانند نور، روشنی‌بخش است. مثالی هم از شعر :

رود تیره، چو طوفان خروشید

هر تشبیه چهار رکن دارد که عبارت‌اند از :

- الف) طرف اول تشبیه (مُشَبَّه) : چیزی یا کسی که به چیز یا کس دیگر مانند شده است.
- ب) طرف دوم تشبیه (مُشَبِّه به) : چیزی یا کسی که مشبَّه به، به آن مانند شده است.
- پ) وجه تشبیه : ویژگی یا صفت مشترک بین دو چیز یا دو کس است.
- ت) ادات تشبیه : واژه‌ای است که رابطه تشبیه را برقرار می‌کند. به عبارت دیگر پل ارتباطی بین مشبه و مشبَّه به است و از این قرارند : مانند، چون، چو، همچون و همچو (وقتی معنی مانند دهند)، مثل، به‌سان، به‌کردار و گویی.

نمودار ارکان تشبیه

مشبه	ادات تشبیه	مشبه به	وجه تشبیه
علم	مانند	نور	روشنی‌بخش است
رود تیره	چو	طوفان	خروشید

بُود رستمش نام و بیس سرکش است گه جنگ چون آب و چون آتش است

مشبه مشبهه مشبهه مشبهه مشبهه مشبهه

فعالیت نوشتاری (۱): املا و دانش ادبی

* دو مصوت هیچ وقت کنار هم قرار نمی گیرند.

اگر بنا بر ضرورت در برخی مواقع دو مصوت در واژه یا عبارتی کنار هم قرار گرفتند برای تلفظ بهتر، بین آن دو مصوت از «صامت میانجی» استفاده می‌کنیم.

صامت‌های میانجی عبارت‌اند از :

او آ (ā) (u)	ای آ (ā) (i)	آ آ (ā) (ā)	ای (i) (e)	آ (ā) (e)	آ (e) (e)	دو مصوت
و (v)	ج (g)	ی (y)	گ (g)	ک (k)	ی (y)	صامت میانجی
آهو + ان آهوان	سبزی + ات سبزیجات	دانا + ان دانایان	بنده + ی بندگی	بله + ان پلکان	نامه + من نامه من	مثال

یادآوری:

شکل مکتوب «و» در آهوان و امثال آن نشانه «و» (= O) و «و» (= V) هر دوست (یک حرف با دو نقش).

جلسه سوم

۵۰ دقیقه

بخوان و بیندیش

بخوان و بیندیش

عنوان بخوان و بیندیش این درس «بوعلی و بهمنیار» است. موضوع آن مربوط به زندگی ابوعلی سینا و شاگردش بهمنیار است. ابوعلی سینا پزشک و فیلسوف مشهور ایرانی در قرن پنجم است و از معروف‌ترین آثار او می‌توان به کتاب شفا اشاره کرد. ابوالحسن بهمنیار نیز از شاگردان توانای ابوعلی سینا بوده است. وی در میان شاگردان بوعلی به تیز هوشی، مشهور بود و سؤال‌های وی از استادش بسیار عمیق، خردمندانه و دقیق بوده است.

جلسه چهارم

۳۵ دقیقه

املا

۱۵ دقیقه

تمرین خواندن (روان خوانی
با رعایت لحن)

املا

معمولاً در آغاز یا پایان املای تقریری، متن کامل به صورت معیار و استاندارد خوانده می‌شود، اما به هنگام اقدام دانش‌آموز به نوشتن جملات با فاصله مناسب قرائت می‌شود. تقطیع نابجای یک جمله و فاصله‌های زیاد بین متن تقریری موجب می‌شود که زبان گفتار دانش‌آموزان آسیب ببیند؛ ضمن اینکه حافظه و ذهن پویای او را در چنین سال‌هایی پخته خوار و تنبل بار می‌آورد و اثر تخریبی دارد.

تمرین خواندن (روان خوانی با رعایت کن)

لحن روایی: مناسب‌ترین لحن برای خوانش این درس (داستان «بوعلی و بهمنیار») لحن روایی یا داستانی است. این لحن که همه حکایت‌ها، قصه‌ها و داستان‌های دیگر را دربرمی‌گیرد، آرام به پیش می‌رود و به تناسب موضوع ممکن است لحن‌های دیگری را بپذیرد.

جلسه پنجم	
۳۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۲)
۲۰ دقیقه	ارزشیابی

فعالیت‌های نوشتاری (۲): نگارش

در فعالیت‌های این بخش دانش‌آموزان باید داستان ناتمامی را به سرانجام برسانند. در نگارش داستان‌های ناتمام دانش‌آموزان باید از دنیای خود فراتر روند و به جهان بیرون توجه کنند و حوادث و اتفاق‌ها را تحلیل کنند.

در داستان نویسی گفته می‌شود که هیچ تفنگی بیهوده به دیوار آویخته نمی‌شود. بنابراین دانش‌آموزان برای ادامه و تکمیل داستان از سرنخ‌های موجود در بخش ابتدایی داستان کمک بگیرند.

جلسه ششم	
۵۰ دقیقه	فعالیت‌های نوشتاری (۳)

فعالیت‌های نوشتاری (۳): کارگاه نویسندگی

یکی از انواع نوشته گزارش است. گزارش نیز انواعی دارد. هدف از نوشتن گزارش غالباً انتقال اطلاعات یا اخباری به خواننده است، خواننده‌ای که از آنها بی‌خبر است یا اطلاع کاملی از آنها ندارد. از انواع گزارش می‌توان به گزارش خبری، گزارش توصیفی و مصاحبه اشاره کرد. گزارش آنچه در مدرسه دیده‌اید یک گزارش توصیفی به شمار می‌رود.

فعالیت شماره (۳):

این فعالیت به منظور تقویت تفکر خلاق و انتقادی دانش‌آموزان طراحی شده است و بر درک شخصی دانش‌آموزان تأکید دارد. می‌توان آن را موضوعی برای نوشتن انتخاب کرد. یکی از روش‌های نویسندگی تعیین موضوعی از پیش تعیین شده است، موضوعی که خود گاهی به مثابه یک داستانک (داستان کوتاه کوتاه) است. در مثل «تونیک می‌کن و در دجله انداز»، طرح داستان و شخصیت‌های آن مشخص‌اند. تنها باید حادثه‌ای برای آن خلق نمود.

تونیک می‌کن و در دجله انداز که ایزد در بیابانت دهد باز

این مثل خود ریشه‌ای دارد که به شرح زیر است :

می‌گویند متوکل، خلیفه عباسی مردی ظالم و ستمگر بود. او غلامی به نام فتح داشت. او دستور داده بود تمام علوم و فنون آن زمان (سوارکاری، تیراندازی و...) را به وی بیاموزند. یک روز هنگامی که فتح در رود دجله شنا می‌کرد، امواج بزرگی برخاست و او را در کام خود فرو برد. غواصان و شناگران همه‌جا به دنبال او گشتند اما اثری از او نیافتند. خلیفه از خبر غرق شدن فتح ناراحت و غمگین شد. او برای یافتن غلام، جایزه بزرگی تعیین کرد. پس از مدتی خبر رسید که فتح را یافته‌اند و یابنده او مرد گمنامی بود. وقتی فتح به دربار آمد، خلیفه خوشحال شد و از او چگونگی واقعه را جویا شد.

فتح گفت: هنگامی که امواج مرا به زیر آب برد تا چندی در زیر آب بودم و از سویی به سویی رانده می‌شدم. با آشنایی مختصری که با فن شنا داشتم، خود را روی آب نگاه داشتم. ناگهان موج بلندی مرا به ساحل پرت کرد. وقتی چشم باز کردم خود را در حفرة‌ای در دیواره دجله دیدم. از اینکه از مرگ نجات یافته خدا را شکر کردم. اما گرسنه و نگران چشم به امواج دوخته بودم که ناگهان دیدم قرصی نان که بر روی طبقی نهاده شده بود به سوی من می‌آید. نان را برداشتم و رفع گرسنگی کردم و تا هفت شبانه‌روز هر روز یک قرص نان بر روی طبقی به سوی من می‌آمد و من آن را می‌خوردم.

روز هفتم بود که دیدم ماهیگیری به آن منطقه آمد و مرا با تور ماهیگیری خود بالا کشید و من از دیوارهٔ دجله نجات یافتم. اما باید بگویم بر روی قرص‌های نانی که بر روی طبق می‌آمد، عبارت «محمد بن حسین الاسکاف» دیده می‌شد. بهتر است ببینیم او کیست و قصدش از این کار چه بود؟ متوکل دستور داد به دنبال محمد اسکاف بگردند. سرانجام او را یافتند اما او از آمدن به دربار خلیفه خودداری کرد و گفت مرا با دربار خلیفه کاری نیست.

متوکل از آزادگی او تعجب کرد و برای شناختن این مرد عجیب، خود به خانهٔ او رفت و جریان نان را از او پرسید. محمد اسکاف گفت: زندگی من چنان است که هر روز مقداری نان برای اطعام نیازمندان کنار می‌گذارم، اما چند روزی بود که کسی برای بردن نان‌ها نمی‌آمد. چون در هر حال این مقدار نان برای من حکم صدقه و خیرات داشت، آنها را بر روی طبقی بر رود می‌انداختم که لااقل ماهیان دجله از آن استفاده کنند. متوکل محمد اسکاف را مورد تفقد و مهربانی خود قرار داد و او را از مال دنیا بی‌نیاز کرد.

جلسهٔ هفتم	
درک متن	۳۰ دقیقه
هنر و سرگرمی	۲۰ دقیقه

درک متن: هدف اصلی این فعالیت بررسی میزان درک مطلب از طریق خواندن متن‌هایی است که جملات آنها توسط حروف ربط به هم مرتبط شده‌اند.

برای تمرین بیشتر می‌توان از روش‌های زیر بهره جست:

■ نوشته‌هایی با حروف ربط نامناسب در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. دانش‌آموزان ابتدا به تصحیح حروف ربط می‌پردازند و سپس به سؤالات درک متن پاسخ می‌دهند.

■ سه ستون در اختیار دانش‌آموزان قرار می‌گیرد. ستون اول شامل دو جمله است. ستون دوم شامل حروف ربط است و ستون سوم سؤالات درک متن.

دانش‌آموزان در مرحلهٔ نخست باید از بین حروف ربط، حرف ربط مناسبی انتخاب کنند و جمله مرکبی بسازند. در مرحلهٔ بعد، سؤال درک متنی متناسب با جمله مرکب را از ستون سوم انتخاب کنند.

جلسهٔ هشتم	
کارگاه درس پژوهی	۵۰ دقیقه

■ **فعالیت اول:** برای انجام دادن این فعالیت می‌توان از روش واحد کار بهره جست. «واحد

کار» فعالیت یادگیری طبیعی است و با جست‌وجو و حل مسئلهٔ انفرادی صورت می‌گیرد. ایده‌آل آن است که دانش‌آموزان خودشان به طرح‌ریزی، اجرا و ارزشیابی واحد کار اقدام کنند. در دوره ابتدایی الزامی است که معلم واحد کار را انتخاب و دانش‌آموزان را در جریان کار قرار دهد. مهم‌ترین نقش معلم در اجرای روش تدریس حاضر، همراهی و هدایت دانش‌آموزان برای دستیابی به هدف و ارزشیابی کار خودشان است. به همین منظور ابتدا در کلاس درس به شیوهٔ بارش فکری چند شخصیت برجسته از دیدگاه‌های مختلف توسط دانش‌آموزان پیشنهاد می‌گردد. سپس معلم با یک سازماندهی منظم پژوهش پیرامون یکی از شخصیت‌های ماندگار را به هر یک از دانش‌آموزان، محول می‌کند.

■ **فعالیت دوم :** فعالیت شمارهٔ دو این بخش شایسته است در صورت امکان در کتابخانهٔ مدرسه اجرا شود.

■ **فعالیت سوم :** منظور از قالب یک شعر، شکل قرار گرفتن مصراع‌ها و نظام قافیه‌آرایی آن است. **غزل :** غزل شعری است حداقل در پنج بیت که مصراع اول و مصراع‌های زوج آن، هم قافیه‌اند. درون مایهٔ غزل، عشق، عرفان یا آمیزه‌ای از این دو است اما از زمان مشروطه، مضامین اجتماعی هم به غزل راه یافته است. غزل از قرن ششم رواج یافته و تا روزگار ما همواره از قالب‌های رایج شعر فارسی بوده است. این گونه شعر در آغاز عاشقانه بوده و با ظهور سنایی برای بیان نکات عرفانی نیز به کار گرفته شده است. مولوی، سعدی، حافظ و صائب غزل سرایان برتر گذشته و رهی معیری و شهریار از غزل‌سرایان مشهور معاصرند.

شکل قافیه غزل را می‌توان به شکل زیر تصویر کرد :

▲	▲
▲	
▲	
▲	

...

نمونه‌ای از غزل سعدی :

که هنوز من نبودم، که تو در دلم نشستی	همه عمر برندارم، سر از این خُمار مستی
دگران روند و آیند و تو همچنان که هستی	تو نه مثل آفتابی، که حضور و غیبت افتد
تو چو روی باز کردی، درِ ماجرا بیستی	چه حکایت از فراق، که نداشتم؟ ولیکن

دل دردمند ما را، که اسیر توست یارا
گله از فراق یاران و جفای روزگاران
نمونه‌ای از غزل حافظ :

ای پادشه خوبان، داد از غم تنهایی
دایم گل این بستان، شاداب نمی‌ماند
دیشب گله زلفش، با باد همی‌کردم
صد باد صبا اینجا با سلسله می‌رقصند
مشتاقی و مهجوری دور از تو چنانم کرد
یارب به که شاید گفت این نکته که در عالم
ساقی چمن گل را بی روی تو رنگی نیست
ای درد توام درمان، در بستر ناکامی
در دایره قسمت، ما نقطه تسلیمیم
فکر خود و رای خود، در عالم رندی نیست

دل بی تو به جان آمد، وقت است که بازآی
دریاب ضعیفان را در وقت توانایی
گفتا غلطی بگذر، زین فکرت سودایی
این است حریف ای دل، تا باد نیمایی
کز دست بخواهد شد، پایاب شکیبایی
رخساره به کس ننمود آن شاهد هرجایی
شمشاد خرامان کن تا باغ بیارایی
و ای یاد توام مونس در گوشه تنهایی
لطف آنچه تو اندیشی، حکم آنچه تو فرمایی
کفر است در این مذهب، خوددینی و خودرایی

جلسه نهم	
املاي پایانی	۵۰ دقیقه

با توجه به اهمیت املاي پایانی می‌توان با انجام دادن فعالیت‌هایی واژه‌های مهم درس را یادآوری نمود. یکی از این فعالیت‌ها استفاده از روش چند حسی است.

روش چند حسی: در این روش چند حس بینایی، شنوایی و لامسه دانش‌آموز را در یادگیری املاي واژه کمک می‌کنند. این روش بیشتر قبل از املا و به منظور تمرین واژه‌های مشکل درس به کار گرفته می‌شود.

- ✓ ده واژه روی تخته نوشته می‌شود. معلم از دانش‌آموزان می‌خواهد که با دقت به واژه‌های روی تخته نگاه کنند. (این واژه‌ها از متنی که قرار است از آن املا گفته شود انتخاب می‌شود).
- ✓ دانش‌آموزان واژه‌ها را می‌خوانند و در هوا به صورت ذهنی می‌نویسند.
- ✓ سپس دانش‌آموزان آن واژه‌ها را در جمله‌ای مناسب به کار می‌برند (تثبیت و تعمیق یادگیری).
- ✓ معلم واژه‌ها را از روی تخته پاک می‌کند و به دانش‌آموزان فرصت می‌دهد تا واژه‌ها را بدون خطا از روی حافظه بنویسند.
- ✓ معلم واژه‌ها را روی تخته می‌نویسد تا دانش‌آموزان آنها را با املاي خود مطابقت دهند و به درستی یا نادرستی نوشته خود پی ببرند.
- ✓ پس از این فعالیت، متن املا توسط معلم در کلاس قرائت می‌شود.